

6. A Maros bal partján, Tisza, Dobra és Lapugy környékén elterülő hegyvidék geológiai viszonyai.

(Jelentés az 1906. évi részletes geológiai felvételtől.)

Dr. KADIĆ OTTOKÁRTÓL.

1906-ik évben azt a megbízást kaptam, hogy a Maros bal partján az 1904. évi felvételeimet Krassó-Szörény és Hunyad megyék határától kezdve DK-i irányban folytassam. Feladatomat teljesítve a 22. zóna XXVII/rovat, ÉNy, DNy és DK jelű lapokon első sorban a megyehatárhoz csatlakozó domságot vettem fel Tisza, Laszó és Holgya között. Ezt befejezve, a Holgya és Dobra közötti jobboldali partrészt jártam be D-re dr. SCHARZIK FERENCZ, bányatanácsos, műegyetemi tanár úrtól és általam már felvett területig, K-re a Dobra völgyig és a batrinai kocsuiútig. Ezekon kívül a magasabb hegyvidékből még Batrina környékét is bejártam, a melyről azonban a határos magasabb hegyvidék felvétele alkalmával fogok beszámolni.

A mondottak szerint Hunyad vármegyében a következő községek határában dolgoztam: Tisza, Laszó, Fintóág, Kosesd, Holgya, Bástyá, Ohába, Alsólapugy, Felsőlapugy, Tyej, Gerend, Abucsa, Pánkszelistye, Pánk, Dobra, Guradobra, Mihalesd, Roskány és Batrina.

E határok keretében levő terület geographiai viszonyait vázolva, első sorban a fentemlitett határgerinczről kell megemlékeznem. Az utóbbi Szelcsovánál kezdődik s innen D-i irányban haladva a D. Boghiñ dombon a legmagasabb pontját (447 m) éri el; innen DNy-i irányban tovább menve mindig alacsonyabb lesz, míg a holgyai alagút táján magassága csak 260 m. A közeli Chiciora magaslattól (309 m) kezdve a főgerincz főképpen DK-i irányban Krivina felé terjed. A D. Boghiñ dombról K-i irányban egy rövid gerincz fut le s Tisza és Laszó között Dealu Maré név alatt végződik. E rövid gerincz és a főgerincz közé a tiszai V. Ursului, V. Scorusului és V. Mijlocini nevű, geológiai tekintetben igen érdekes völgyek szorulnak. Fontos még az a gerincz is,

a mely Abucsától kezdve DNy-i irányban a felsőlapugyi D. Fetilorig terjed és a V. Saliste és V. Mare völgyek között a vízvásztót alkotja.

A nevezett gerinczek a Holgya és Gerend közötti V. Mare völgy rendszerét zárják körül. E völgyrendszerhez tartozó alacsony dombvidék az É-i és D-i kimagasló hegység között kis medenczét alkot. Ezen kis medencze, a melyet röviden lapugyi medenczének is nevezhetünk, geológiai szerkezete szerint a facseti medenczéhez tartozik; a két medenczét csupán az alacsony nyeregalakú határgerincz választja el. A határgerinczen és a két medenczében előforduló sárga pannoniai homok bizonyítja, hogy a pliocén korban a két medencze még összefüggött. A V. Mare legfontosabb mellékvölgye a lapugyi patak völgye, a mely Felsőlapugynál hagyja el a magasabb hegységet és a medenczét átszelve, Alsólapugynál a fővölgybe torkol.

A gerinczek közül még a lapugyi völgy és a pánki völgyek közötti vízvásztó érdemel említést, a mennyiben erről két fontosabb gerincz ered. Az egyik a Vrf. Zanoği magaslaton (850 m) kezdődik és a pánki V. Mare és V. Saliste völgyek között főképpen É-i irányban Pánksze-listye községig halad, innen pedig a Magura hegyen (455 m) át ÉK-i irányban menve Guradobra község mellett végződik. A másik gerincz a Capul Dealuluí (871 m) magaslaton ered s É-i irányban menve Roskány határában végződik.

A vázolt terület geológiai alkotásában a következő képződmények vesznek részt:

I. Üledékes kőzetek.

1. Paleozoos üledékek.
2. Krétakorú üledékek.
3. Mediterrán üledékek.
4. Pannoniai üledékek.
5. Diluvium.
6. Alluvium.

II. Eruptív kőzetek.

1. Diabas.
2. Andesit.
3. Andesittufa és konglomerátum.

I. Üledékes kőzetek.

1. Paleozoos üledékek.

Területem legrégebb képződményei a paleozoi mészkő, quarczit és agyagpala.

A mészkő tömött, színe szürke, ritkábban fekete, ebben az eset-

ben bitumenes, helyenként dolomitos vagy elkovásodott. Jellemző, hogy a mészkő rendszeren a völgyek mélyebb partrészein lép fel, a hegyháton ellenben ritkábban fordul elő.

A mészkő elterjedésére nézve első sorban két nagyobb összefüggő complexus említendő. Az egyik Felsőlapugy község D-i részében a lapugyi völgy mindkét oldalának alsó részében fordul elő; innen egy keskeny szalag alakjában a K-i gerinczen át a V. Busi nevű völgybe megy át, a melynek középső részét és mindkét oldali mellékvölgyét uralja. A másik complexus Pánk község D-i részében kezdődik és a páнки V. Mare partjainak alsó részében a völgy végső szakaszáig szakadatlanul tart. E két nagyobb complexuson kívül több kisebb mészkőfoltot is találunk. Így Felsőlapugy határában a D. Părăul-Petrişului domb K-i oldalán, a községben lévő 490 m magas hegy alsó peremén, a hol a mészkő 5 h felé 20° alatt dül, azután Felsőlapugy és Pánk között a kimagasló hegység alsó peremén és végre Pánk községben a templom mögötti hegyoldal Ny-i oldalán.

A felsorolt mészkőfoltok mellett területem D-i hegyvidékét kizárólag a quarczit és agyagpala uralja. Ez a két kőzet rendszeren váltakozik, miért is különválasztani őket csak némely helyen lehet. Csapásuk és dülésük felette változó.

A mészkőfoltok határán lévő quarczitet likacsos tömbök alakjában találjuk, a hol pedig az agyagpalával váltakozik, ott a quarczit is palás alakban fordul elő.

Az agyagpala leginkább fekete, ritkábban szürke vagy vörös színű, némely helyen sericites, ebben az esetben a phyllitre emlékeztet s tőle alig különbözhet meg. A phyllittől azonban főképpen abban különbözik, hogy nem tartalmaz quarczot, miért is ennél sokkal puhább, s hogy gyűrődése a legtöbb esetben nem mutat olyan ránczosodást, mint a phyllit és rendszeren a quarczitpalával felváltva lép fel.

2. Krétakorú üledékek.

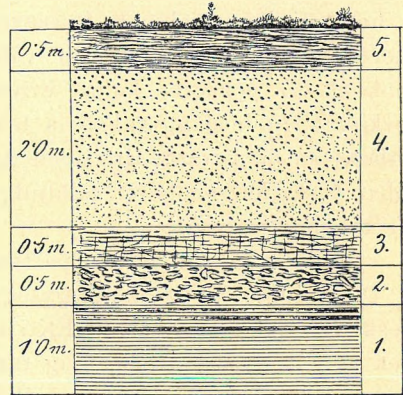
A szelcsovai V. Szecsi és V. Serban völgyekben térképezett calciteres szürke homokkövek, quarczit-homokkövek és sötét agyagpalák idei felvételi területemen csakis Tisza vidékén fordulnak elő, a hol egy összefüggő nagyobb complexust képeznek. A kizárólag quarczithomokkőből álló Magura mosului (377 m), Magura (417 m) és Vrf. Mijlocini (403 m) meredek kúpok már orographiailag is kitűnnek a többi laposabb andesittufából és konglomeratumból álló dombságból. A táblásan elvált vagy gyűrődött fekete agyagpalát csak néhány helyen a V. Ursului és V. Scorusului völgyek alsó részében észleltem. A V. Ursului középső

szakaszában lévő agyagpala 11 h felé 25° alatt dül. A quarczithomokkővet a Maros partján több helyen kisebb mértékben fejtik és az ottani kocsíút kövezésére használják.

3. Mediterrán üledékek.

Területem legérdekesebb képződményei közé a mediterránkorú lerakódások tartoznak. A mint Kostej vidékén, úgy itt is két szintből állanak és pedig a mélyebben fekvő kék homokos agyagból és a fölötte lévő lajtamészkből.

Mediterrán üledékekre legelőször Fintóág község határában akadtam. A kék homokos agyagból álló rétegek itt főképen a község É-i részében, a V. Godinyasza és a Pareu Boreu legalsóbb szakaszában, úgyszintén a fintóági templom melletti árokban is található. A Pareu Boreu mellékágának végén, a P. Costa Vezurinylorban feltárára akadtam, a mely a következő rétegsorozatot tünteti fel: 1. legalul kék homokos agyag lignitstrátákkal, 2. ostrigás pad, 3. márgapad, 4. sárga homok és 5. termő talaj. Az ostrigás padot az *Ostrea longirostris* maradványai alkotják; az alatta lévő kék agyagban előforduló lignit igen silány és kevés. Ugyanilyen lignitet még a V. Cianga völgy jobboldali mellékárok végében is találtam, ez azonban a sárga homokban települt.

Holgya község határában a mediterrán lajtamész képviseli; megtaláljuk a holgyai domb É-i peremén, a vele szemben álló kis árok nyílásán és a Holgya és Kostej közötti vízvázstón az alagút táján.

A krassószőrényi oldalon előforduló mediterránkorú complexus a hunyadmegyei oldalon is folytatódik és Felsőlapugyon át egészen Roskányig terjed. E szerint a kék homokos agyagot a holgyai árkok végén, a bástyai árkokban és a Par. Ungureán jobboldali mellékárok végső szakaszaiban is megtaláljuk. Nagy elterjedése van a mediterrán agyagnak Ohába község határában is. Az itteni V. Sesuluiban a községtől kezdve egészen a völgy végéig és a többszörösen elágazó végárkokban mindenütt a kék homokos agyag van feltárva. Ugyanezen agyag átmege a lapugyi völgybe és a D. Vulcanilor és a felsőlapugyi alaphegység közötti lapos dombvidéket uralja. E szerint a mediterrán képződményeket a D. Vulcanilor alá húzódó árkokban, a Felsőlapugy község előtt

torkoló V. Beri árokban, a községbe nyíló V. Cosului völgyben és a község végén lévő kis P. Prihogyosi árok torkolatában is fel vannak tárva. Ezek közül legfontosabb a Valea Cosului völgy és ennek baloldali mellékárka, a Pareu Petrisului, mert a legtöbb híres lapugyi mediterránkorú kövület innen kerül ki. E völgyben mindvégig a kék kötött finom homok és kék agyag van feltárva. Helyenként, nevezetesen a P. Pretrisului torkolatától valamivel fölfelé az agyagot homokkő és lajtamészkö váltják fel. E képződmények fölött sok helyen sárga laza homokot találni. Ha az itteni képződmények feltárásait figyelemmel vizsgáljuk, kövületeket találunk bennünk. Nagy esőzések után, nevezetesen tavaszkor, a kövületek az elmállott agyagból kimosva a part oldalain vagy a patak medrében hevernek. Ezeket a falu gyerkőczei gyűjtik és a helybeli kereskedőnek PETROVICZ JÁNOSNAK csekély értékű portékáért cserébe adják, a ki azután a válogatottabb példányokat német múzeumoknak jó pénzért eladja. Kövületeket még a Par. Prihogyosi árok torkolatában lévő agyagban is találni. A felsőlapugyi kövületek előfordulását és összeírását dr. KOCH ANTAL egyetemi tanár úr újabb munkájában * részletesen leírva találjuk, minél fogva ezek ismétlését ezen jelentésemben elhagyhatom.

A lapugyi völgy jobb partján a mediterrán képződmények csupán a D. Feților és az alaphegység közötti lapos területre szorul. Innen keskeny szalag alakjában ÉK-i irányban Pánkszelistye és Pánk községek között egészen Roskányig tart. A főképződmény itt is a kék kötött finom homok és kék agyag, ellenben a lajtamészkö alárendelve fordul elő. A mondottak szerint a mediterrán üledékeket Felsőlapugy és Roskány községek között a következő helyeken találjuk. Pánkszelistye község határában, nevezetesen a V. Saliste jobb partján, a V. Busi alsó szakaszában a kiemelkedő alaphegységig, a Par. Pancului jobb oldalán és a V. Mare völgy alsó szakaszában Pánk és Roskány között. Pánk község határában a kék agyagon kívül az alaphegységhez szoruló mediterrán üledékek közül a lajtamészkö is észlelhető. ÁRONÉ GYÖRGY, pánki lelkész úr szíves útbaigazítása alapján a templom mögötti mállott lajtamészköből a következő kövületeket gyűjtöttem:

Ostra cochlear, POL.,

Pecten cristatus, BRONN.,

Arca Noae, LINNÉ,

« *barbata*, LINNÉ,

« *diluvii*, LAM.,

Pectunculus pilosus, LIN.,

« *obtusatus*, PART.,

Nucula nucleus, LIN.,

Lucina columbella, LAM.,

« *incrassata*, DUB.,

* KOCH A. Az erdélyrészi medence harmadkori képződményei. II. Neogen csoport. Budapest, 1900.

<i>Cytherea pedemontana</i> , AG.,	<i>Cassis cypraciformis</i> , BORS.,
<i>Dentalium badense</i> , PART.,	<i>Natica Josephinia</i> , RISSO,
<i>Neritopsis radula</i> , M. HÖRN.,	<i>Columbella subulata</i> , BROCC.,
<i>Cerithium dolium</i> , BROCC.,	" <i>Dujardini</i> , M. HÖRN.,
<i>Aporrhais pes pelecani</i> , PHIL.,	<i>Murex Partschii</i> , M. HÖRN.,
<i>Cypraea sanguinolenta</i> , GMEL.,	<i>Conus Steindachneri</i> , R. HÖRN.

A lajtamészko Roskány határában is előfordul, a hol több ponton kisebb mértékben fejtik és építkezési czelokra használják.

4. Pannoniai üledékek.

Laszó község határában a Dealu Mare gerincz felé húzódó völgyek felső szakaszában kötött vasas kavicsot és sárga homokot észleltem. Ugyanilyen homokot és kavicsot Fintóág vidékén, a megyei határgerinczen, nevezetesen a D. Casului magaslat körül, tovább a Holgya és Bástyá közötti gerinczen s végre Tyej község DK-i részében és a V. Abucea völgy felső szakaszában találtam. Ezen sárga vasas homok és kavics teljesen a Bega völgyében kartirozott pannoniai korú rétegekhez hasonlít. Így tehát a lapugyi medenczében észlelt sárga homokot és kavicsot, bár bennük kövületeket nem találtam, petrographiai minőségüknél fogva pannoniai korúnak tartom. E szerint a faeceti és lapugyi medencze a pannoniai tenger idejében még összefüggött. A két medencze közötti határgerincz a pliocén végén és a diluvium elején keletkezhetett.

5. Diluvium.

A diluviumot területemen az idén is a barna babérczes agyag képviseli, a melynek fölterjedése a lapugyi medenczében van. Az itteni alacsony dombokat, nevezetesen a V. Mare bal partján, mindenütt a diluviális agyag borítja. Diluviáliskorúak még a Tyej és Abucea közötti dombok, nemkülönbén a Dobra pataknak baloldalán Guradolra és Mihalesd táján levő lankásabb partrészek.

6. Alluvium.

Régibb alluviumnak vettem azt a teraszt, a mely Gerendnél az ártérből emelkedik ki es Tyej és Alsólapugy felé a diluviális dombokhoz csatlakozik. Ugyancsak ó-alluviális az a kicsi terasz is, a melyen Abucea község épült. Ezek a teraszok főképpen összehordott kavicsból állanak.

Újabb alluvium a Maros ártere Dobra és Tisza között, úgy mint a lapugyi medenczét átszelő Valea Mare és területem egyéb nagyobb völgyeinek pataklerakódásai.

II. Eruptiós kőzetek.

1. Diabas.

A diabasból csak egy nagyobb foltot kartiroztam, ez a tiszai quar-cizithomokkőnek D-i szélére támaszkodik s Tisza községből Ny felé a V. Scorusului völgybe húzódik. Az itteni diabas finomszemű, sötétzöld üde kőzet, a legtöbb helyen azonban mállott, brecciaszerű és leveles.

2. Andesit.

A V. Ursului völgyben lévő andesittufából és konglomerátumból több andesittelért választhattam ki, a melynek fekete alapanyagában pyroxenkristályok váltak ki. Területemnek ezen egyedüli andesitje a Pestis völgy végső szakaszában talált pyroxenandesitekhez hasonlít.

3. Andesittufa és konglomeratum.

A fennebbi kőzetek területemen két nagyobb összefüggő complexus alakjában található. Az egyik a bulzai és kosteji tömeg folytatása K-re. Ez a megye határán kezdődik s a tiszai és fintóági völgyek felső szakaszába húzódik, K-re a Maros völgyében Tisza és Laszó között ér véget. A másik complexus a lapugyi medencze DK-i részét foglalja el. Itt az Ohába és Dobra közötti magasabb dombságot főképpen ez a képződmény alkotja. Az andesitkonglomeratumban foglalt bombák anyaga pyroxen- és amphibolandesit.

*

Jelentésemet befejezve, kellemes kötelességemnek tartom felemlíteni, hogy Batrina környékében dolgozva VON DER OSTEN PLATHE LEOPOLDINA grófnő Ö méltósága páratlan vendégszeretetével tüntetett ki, miért is ő méltóságának szives támogatásáért ezen a helyen is legjobb köszönetet mondok.